

UITSTAP

WATERLAND-OOST

EEN SCHITTERENDE AFSLUITER VAN DE WEIDEVOGELCURSUS

Zaterdag 10 mei 2003

Na een voorspoedig ritje richting Waterland-Oost (zo'n 10 km benoorden Amsterdam, 3 uur rijden) kwamen we aan bij de Werkschuur van Staatsbosbeheer in Zuiderwoude. Daar wachtte ons koffie, gebak en bovenal een heel hartelijke ontvangst door de gastheren-conservators Ton, Jörn en Jelle. We waren nog niet gezeten of Scholeksters en Grutto's toonden zich ook al van de partij en ook de eerste Torenavalk en mannetje én vrouwtje Bruine Kiekendief werden tussen slok en hap (voor pot en pint was het om 9 u. té vroeg) opgemerkt. Ton vertelde ons dat tegenwoordig slechts 1 op 10 koppeltjes Grutto een nakomeling voortbrengt en dat de jonge vogels wel zes weken voor hun ouders – van inprenting gesproken – zuidwaarts trekken, over de Sahel, terwijl de oudere vogels vooral in Marokko overwinteren. Het thans opgetekende leeftijdsrecord van de Grutto is maar liefst 22 jaar, hun oudste geringd exemplaar is nu 16 jaar. De koffie kikkerde de chauffeurs (en inzittenden) op en al gauw jeukte het bij iedereen om van wal te gaan : we hoorden en zagen immers teveel om ons heen. Er was ons een tochtje in de vee'all round'-transportboot beloofd en het weer zat schitterend mee. De Kleine Karekiet liet zich reeds vanuit het riet horen en een trio Boerenzwaluwen balanceerde kunstig op de gedroogde riethalmen. Een Meerkoet met jongen voer voorbij en Krakeenden en Slobeenden vlogen ons boven het hoofd. Ook de Blauwe Reiger, de Wilde Eend en menig vissend Visdiefje werden opgemerkt. Een Spreeuw zorgde voor voedsel voor de kroost en ook Koolmees werd gehoord. Intussen loodste Jörn de boot ervaren uit de 'haven' en vertelde Ton ons meer over 'zijn' gebied dat zo'n duizend jaar geleden een levend hoogveen was, toen gelegen op 6,8 m boven de zeespiegel (NAP), nu op 1,53 m beneden NAP. Het gebied was vroeger een woest moerasgebied met Elzenbossen (vandaar de naam Zuiderwoude) en open grachten in contact met de Zuiderzee. Geweien van Edelherten en resten van Everzwijnen in de veengronden getuigen hiervan. De mens ontwaterde dit gebied waardoor het veen verdroogde en inklonk. Zo zakte het gebied steeds dieper t.o.v. de zeespiegel en werden dammen en dijken noodzakelijk om het zeewater buiten te houden. Landbouw bepaalt sinds dan en nog steeds (tot Tons grote spijt) grotendeels het landschap. De noodzaak aan eiwitrijk voedsel om een verhoogde melkopbrengst te realiseren staat lijnrecht op elke vorm van weidevogelbeheer. Terreinen verwerven en zelf het graas- en maai-beheer bepalen zijn de enige oplossingen. Daar maken de Tureluur en Bosruiter – die we ook op de langs liggende weiden zagen – natuurlijk dankbaar gebruik van. Vanuit de boot zagen we – soms erg dichtbij - meerdere Rietgorzen zingend in de rietkraag en de trouwe Scholekster

broedde weerom op het dak van de vogelkijkhut, waar ze al 27 jaar komt. Kieviten en Gierzwaluwen vlogen over en twee Buizerds cirkelden boven een nabij gelegen bosje. Jörn leerde ons vrouwtje van mannetje Kievit onderscheiden op basis van de witte halsbef, terwijl een Visdiefje haast 'halt' hield een paar meter boven ons hoofd. Later tijdens het tochtje zouden deze zich nog stoutmoediger tonen : zittend op een paaltje amper 1-2 meter van de boot : dat daar geen mooie plaatjes van genomen zijn ! Ton vertelde dat de Visdiefjes in het moeras broeden. Plots bemerkten we opschudding in de weidevogelwereld : Grutto's, Scholeksters en Kieviten ondernamen verwoede verjaagpogingen, allicht om hun nageslacht te behoeden voor de hier broedende en nu foeragerende Bruine Kiekendief. Veldleeuwerik (die we toch nog hoorden !) gaat ook hier achteruit ten gevolge van intensieve landbouw, vervroegde maaidata en intensieve oogst. Zomertaling en Kokmeeuw vlogen ondertussen voorbij en Kuifeend en Fuut voeren in de gracht. Fitis werd ook alom gehoord. Vanuit de boot hadden we tevens een prachtig zicht op het trilveen met onder andere Echte Koekoeksbloem, Moerasandijvie, Pitrus en Veenpluis. En dat het veen trilt, liet Ton, de gids, ons aan de lijve ondervinden. Verend in de veenweide, in de geur van platgetrapte Munt staaft Ton zijn bewering van de "veenweide als drijvend tapijt" door een ongeveer 6-7 m lange stok vlotjes de bodem in te duwen. Onze eigen Toon had net iets meer moeite om die er weer uit te halen. Iedereen zag nu wel in hoe je hier paalwoningen kan neerpoten. Om een gevarieerde kruidenlaag te behouden worden deze veenweiden tweejaarlijks afgeplagd. Eens op het "Boze Meer", dat zijn naam ontleent aan vervaarlijk rollende golven bij slecht weer, merkten we Lepelaar op en zagen we een hele reeks Visdiefjes op paaltjes. Later voeren we op een grachtje dat aan één kant zo'n 4-tal meter boven de lager gelegen polder ligt. Daar hoorden we Spotvogel (alias het "badeendje"), Fitis, Ringmus en Bosrietzanger. Een Rietzanger demonstreerde zijn parachutevlucht en goede kijkers ontdekten ook een Tapuit op een toch wel vrij ver gelegen berm. We zetten nog even voet aan wal op een recent ontbost terrein en kregen de taak berkjes te plukken. Contradictorisch voor opgeleide boswachters/-bouwers zien ze die hier het liefst uitgetrokken, met verdroogde wortels : weidevogels hebben nu eenmaal open landschap nodig, gevrijwaard van opslag en vroeg maai- en graasbeheer. Op dit terreintje zagen we ook een nest van een Wilde Eend, temidden van de Waternavel, Kale Jonker, Melkeppe en Engewortel. In het luchtruim waren Grutto, Scholekster, Tureluur en Kievit weer alom tegenwoordig. Terug richting werkschuur varende kruisten we nog Ekster, Kraai, Nijlgans, Huismus, Winterkoning en Holenduif en Jörn ontdekte nog – als kriek op de voormiddagtaart – een Boomvalk, weliswaar hoog maar mooi zichtbaar in de lucht.

Kirsten Hertveldt

Onze gidsen leidden ons daarna naar het Kinselmeer, of liever het langs de noordzijde daarvan gelegen weidegebied. Staatsbosbeheer heeft hier 40 ha reservaat met naast ornithologische ook grote botanische waarde, o.a. door de aanwezigheid van trilveen. Dit gedeelte is afgesloten voor bezoekers. Wij dachten eigenlijk al aan de boterhammetjes : 't was al middag en we waren van zo vroeg op stap. Onze gidsen waren echter zo laaiend enthousiast dat ze ons direct meetroonden langs een kronkelend pad tussen de weiden. Links een flinke groep roodbonte runderen ingeschaard voor begrazing. De volgende wei was rundvrij, we zagen er onmiddellijk een aantal Grutto's, foeragerend maar ook een paar diep gehurkte exemplaren : nestzitters ? En dan waren er de vliegemonstraties : Grutto's in kleine groepjes, dan 3, dan 4, luid roepend (zingend) van grut-te-grut-te-grut, snelle vluchten, haakse wentelingen, echt stuntwerk. Maar er wachtte ons nog wat anders. De telescopen werden gericht volgens de aanduidingen van Ton. Gids zat een groep Kemphanen, mannetjes met fraaie bonte kragen en vrouwtjes in het eenvoudige maar elegante 'geschubde' kleeid. Onmiddellijk viel het pronken van de hanen op. Ridders met diverse tornooikleuren, de ene donkerbruin, bijna zwart, de andere met witte opgezette veren, nog andere met oranje kragen. Onze gids lokte ons verder het gebied in en na een paar tussenstops konden we deze vogels van op 50 m gadeslaan. Een orgie baltsende mannetjes, toenaderingspogingen naar de vrouwtjes, even een opstapje – geen gemakkelijke klus met die lange poten ! Zelfs zagen we donkere mannetjes die witte kraaghanen besprongen, allicht om hun hogere rangorde te demonstreren. Kemphanen zo in actie zien met de kragen opgezet, omhoog springend, even opvliegend en enkele meter verder weer neerkomend – nog dichterbij ! Prachtige waarnemingen die voor altijd op mijn netvlies staan. Met hun verplaatsingen leidden de Kemphanen onze aandacht naar een kleine plas. Op de weinig begroeide oever konden ze nog beter baltsen. Zo geraakte onze blik bij de andere soorten : Kievit, Kuifeend, Tureluur, Knobbelzwaan, Scholekster, Witte Kwik, Smient, Krakeend, allemaal broedvogels in dit aards paradijs. Dat dit het beste weidevogelgebied is van Europa wilden we graag geloven.

En onze boterhammetjes ? Die werden staand verorberd terwijl we door de telescopen 't vogelvolkje observeerden. We zagen het 'tepieten' van de Scholeksters, de wiekelende fladdervlucht van de roepende Kieviten, het 20-tal veelkleurige Kemphanen. Hier broeden zo'n 8 tot 12 hennen, een 20-tal in totaal in Waterland-Oost, met behoorlijk broedsucces dankzij het goede beheer. Een mozaïek van grashoogten, een hoge watertafel, maar door het minireliëf is het toch zo dat er een afwisseling is in iets drogere en iets nattere delen wat de Kemphaantjes nodig hebben in de diverse fasen van broed en grootbrengen van de jongen. We zagen er ook nog duikende Visdiefjes, Slobeend, Wilde Eend en overvliegende Boerenzwaluwen. In een aanpalende wei, wat verder streek nog een vlucht Grauwe Ganzen neer, toch een 200 samen.

Dan reden we verder, langs landelijke éénbaanswegen tussen sloten, een lint van Fluitenkruid als een meise bruidssluier, Dagkoekoeksbloem, Koolzaad, Boterbloempjes, hier en daar een windmolen, gezellige oer-Hollandse huizen en boerderijen met een typische hooiopperconstructie : 4 palen dragen een piramidevormig dak dat met katrollen hoger en lager kan gezet worden, aangepast aan de hoeveelheid hooi van dat ogenblik. We reden door piepkleine dorpjes met stemmige ophaalbrugjes en knusse kerkjes : Zuiderwoude, Holysloot, Ransdorp, Durgerdam, ...

We kwamen bij een dijk, de Durgerdammerdijk, met enkel een fiets- en wandelpad, maar met een schitterend uitzicht. Langs de noordzijde zie je een plasdrasgebied, een uitloper van het Kinselmeergebied. Aan de zuidzijde ligt Polder IJdoorn, met daarin een uitgestrekte plas en in de verte de waterweg naar Amsterdam : de Buiten-IJ.

We bekeken de plasdras, weitjes met diverse sloten en heel wat ‘vijvertjes’ opgesmukt met het geel van Moerasandijvie. Ook hier een bont vogelgezelschap met drukke Scholeksters, Kokmeeuw, Grutto, Tureluur, Bergeend, Krakeend, Slobeend, een koppeltje Zomertaling ... Visdiefjes scheerden schreeuwend rond, doken naar visjes maar we zagen er ook neergedrukt op nestjes. Er waren ook baltsende Kluten – zo elegant – en ook van deze soort nestzitters. Volgens onze gidsen broeden hier zo’n 25 paartjes wat vorig jaar toch maar een 10-tal uitvliegende jongen opleverde. Er passeerden wat Grauwe Ganzen. In het riet zong de Kleine Karekiet en even dachten we een Nachtegaal te horen. Fraai om zien waren de badende Tureluurs en de vijf ruziënde Grutto’s, hevig rondvliegend en zelfs snavelschermend.

Dan wandelden we van de dijk af, zuidelijk, de Polder IJdoorn in, 71 ha eigendom van Natuurmonumenten. De grote vijver ontstond 3-4 jaar geleden door een dijkdoorbraak van het Markermeer. Een ongeluk met prachtige gevolgen. Overal groepjes watervogels. Een heel gebied om af te speuren, gelukkig beschikten we over heel wat telescopen. Het regende dan ook waarnemingen. Tureluurs roepend in de lucht. In de verte enkele Bontbekplevieren en een paar Zilverplevieren. Wat verder Kleine Plevier en een Kleine Strandloper die met zijn minigestalte telkens wegdook achter de minste verhevenheid van het terrein. Dichtbij kwam een Groenpootruiter foerageren en daar een Temmincks Strandloper. Bergeend, Slobeend, Wilde Eend, Kuifeend, Krakeend, Kluut, Kokmeeuw, Zilvermeeuw, Blauwe Reiger. Van deze laatste soort waren er 8 nesten in een boomgroep aan de overkant. Daar dichtbij ontdekten we 3 mannetjes en 1 vrouwtje Zomertaling. In de verste hoek zwom een echte crèche van Grauwe Ganzen : meer dan 100 kuikens onder de hoede van een vijftal ‘tantes’. Boerenzwaluwen scheerden kwetterend over

het water. Een koppel Brandganzen (een sterk toenemende nieuwe broedvogel in Nederland) vloog over.

Een Nederlandse vogelaar meldde dat hij een halfuurtje daarvoor een Woudaapje had gezien ; ons lukte dat niet.

In de boompjes achter ons hoorden we Pimpelmees en Tjiftjaf. Kneus vlogen over. Op het topje van een boompje zagen we een eerste (grijze) Koekoek. Later zouden we nog een ander exemplaar horen. Visdiefjes joegen achter een Kraai ter bescherming van hun nesten. Een mannetje Bruine Kiekendief zorgde voor heel wat paniek. Even later zagen we twee van deze schitterende roofvogels samen.

En ook hier geraakten we niet uitgekeken op de Kemphanen, de kleurrijke pronkerige mannetjes, baltsend in ondiep water of op de mini-eilandjes om maar indruk te maken op het vrouwvolk. In totaal toch ook weer een 25 exemplaren. We hebben daar een lange tijd blijven kijken. Het schouwspel was te mooi !

Toch moet je op een bepaald ogenblik afsluiten. We reden nog mee terug met onze gidsen naar de werkschuur in Zuiderwoude waar we 's morgens waren verwelkomd. Ook nu werden de tafels en de stoelen terug buiten geplaatst. Koffie, thee, koeken ... kwamen opnieuw op tafel en in het heerlijke zonnetje dat ons de ganse dag had begeleid werd een uur lang gekeuveld en gesnoept. Wie zei ooit dat Nederlanders krenterig zijn ? Ondertussen passeerden nog enkele roofvogels (Torenvalk, een paar Buizerds, een drietal Bruine Kiekendieven) en genoten we nog van gezang van Fitis, Kleine Karekiet en Bosrietzanger. Aan de dakrand hingen Huiszwaluwnesten en Spreeuwenpotten. En in die sfeer werd dan afscheid genomen en een dankwoordje gericht tot onze gastheren voor deze heerlijke dag met ontzettend mooie waarnemingen. Misschien tot weerziens ?

Marcel Jonckers